

“ТАЗКИРАИ ШУАРО”НИНГ ЯНА БИР ҚЎЛЁЗМАСИ

Дўстова Сурайё Савроновна

Жиззах давлат педагогика институти

катта ўқитувчиси

Аннотация

Ушбу мақолада “Тазкираи шуаро” асари ҳақида маълумот берилади. Шунингдек, асарнинг қўлёзма нусхаларидан бири ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: тазкира, манба, инвентарь, нусха, настаълиқ, қўлёзма, асар.

Аннотация

В этой статье представлена информация о произведении «Тазкирай Шуаро». Также рассматривается одна из рукописей произведения.

Ключевые слова: реферат, источник, описи, копия, текст, рукопись, произведение.

Annotation

This article provides information about the work "Tazkirai Shuaro". One of the manuscripts of the work is also considered.

Keywords: summary, source, inventory, copy, text, manuscript, work.

Хива адабий муҳитида яшаб ижод этган Ҳасанмурод Лаффасий ўзининг “Тазкираи шуаро” асарини ёзиб тазкиранависликка муносиб ҳисса қўшган. Асарнинг қўлёзма нусхаларини Ватанимизнинг бир неча кутубхона фондларида учратиш мумкин. Асарнинг қўлёзма нусхаларидан бири Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик

институти кўлёмалар фондида №9494 инвентар рақами остида сақланади.

Кўлёмза *خيـوه شاعر و ادبياتچيلارينيـنگ ترجمـهء حال لارى* (“*Хива шоир ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари*”)[5.1], деб номланган, настаълик хатида, 67 бетдан, яъни 34 варақдан иборат, 12-варағигача катакли дафтарга, 13 варақдан 34 варақгача йўл-йўл дафтарга сафсар сиёҳ билан кўчирилган. Муқоваси тўқ зангор рангли картон билан қопланган, муқова ўлчами 17x23. 1951 йил 16 августда машхур хаттот Абдуқодир Муродов томонидан кўчирилган. Кўлёмзада тартиб рақамлар билан шоирлар ҳақида маълумот ва ижодидан намуналар берилган. Кўлёмзанинг 1а варағида муҳр мавжуд, унинг остида араб ёзувида “*Хива шоир ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари*” деб ёзилиб, *тўпловчи Ҳасанмуродқори Муҳаммад Амин ўгли Лаффасий*, дейилган. 1б варағидан бошлаб Лаффасийнинг асарни ёзиш сабаби битилган сўз бошиси берилган. Сунгра шу давр йирик тарихнавис олими ва шоири Шермуҳаммад Мунисдан бошлаб 1. (бир) тартиб рақами кўйилган ва шоир ҳақида бирмунча муфассал маълумот берилган. Унинг ижодидан намуналар келтирилган. Кўлёмзада Мунис ҳақидаги фикра (бўлимча)дан сўнг 53 та тартиб рақами билан шоиру адиблар номи келтирилган.

Асар Шермуҳаммад Мунис ҳаёти ва ижоди ҳақидаги маълумотлардан ва намуна шеърларидан берилиши билан бошланиб, кейинги шоирлар ҳақидаги маълумотлар ҳам шу тариқа давом этган. Кўлёмзада ёзилиб, устидан ўчирилган жойлар жуда кўп кўзга ташланади. Бу эса асарнинг нусха эканлигини исботлайди. Масалан, 9а варақда ўша давр энг машхур шоирларидан бири Комил Хоразмийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги маълумотда “жуда ҳам” сўзлари, “Муҳаммад

Раҳимхон” сўзлари ёзилиб, сўнг ўчирилган. Бундай ҳолатларни Пир Комил, Девоний, Ходимий, Фақирий ҳақидаги маълумотларда ҳам учратамиз, ушбу сўзларнинг аксарияти икки марта ёзилиб, биттаси ўчирилган.

Тартиб рақамлар ва варақ рақамларининг барчаси ҳозирги араб рақамларида қўйилган. 1- 13- 34-варақларга № 9494 инвентар рақамли муҳр босилган.

Қўлёзманинг 33б варағида асар охирига араб ёзувида, “Асл нусха 2август 1944 йил чаҳоршанба кунида 14-шаббон 1364-ҳижрий йилда ёзилди, Тамом, деган сўзлар ёзилган, сўнгра “Асл нусхадан кўчирувчи Муродов. Хива шаҳри. 16/VIII.51”, дейилган.

Шундан сўнг А. Муродовнинг 1951 йил 1сентябрда араб ёзувида, ”Шарқшунослик институти томонидан Хива шаҳридаги давлат музейида сақланмоқда бўлган қўлёзма китоб ва ҳужжатларни мазкур институтга олиб келиш учун 1951 йил август ойида камандировка билан борганимда шу китобни музей илмий ходими Болтаев Абдулла қўлида кўриб, илтимос баробарида шу нусхани айнан кўчириб олиб келиб, институтга топширган эдим. Бинобарин, бу асарни кўчирилиши, институтга келишини сабаби аниқ бўлсин учун шу изоҳни ёзиб қўйдим. А.Муродов.1/IX.51й. Тошканд” [5.34 а], деб ёзилган изоҳи ўрин олган.

Бу қўлёзма нусха ҳақида Эрон адиби Иброҳим Худоёр ўзининг “Ғарибаҳои ошно” асарида, “№9494 рақамли нусха 1951 йилда Муродов томонидан асл нусхадан кўчириб, китобат қилинган, 66 варақдан иборат. Унда Хоразмнинг 51та шоири ва олими ҳақида шарҳлар берилиб, ёзувлар кайд этилган. Мазкур нусха 1992 йилда Паҳлавон Назар П.Бобожонов томонидан бирорта нусха ҳақида айтилмасдан

ёки бирон нусхадан фойдаланмасдан, илмий тузатишларсиз, асл китобдан изоҳлар ва тушунтиришларсиз Хоразмда “Сарийлик хати” билан, “Лаффасий шоирлари тазкираси” номи остида чоп этилди. Чоп этилган тазкирадаги мавжуд шоирлар рўйхати ва учта қўлёзма нусхалар ўртасида тафовут бор ва шу нарса аниқландики, №9494 рақамли нусха кўп жузъий ўзгаришлар билан ёзилган”[1.136-137], деган фикрларни ёзиб қолдирган.

Олима Э. Иброҳимова мазкур нусхада 53 шоирнинг таржимаи ҳоли хронологик тарзда берилган ва китоб муқовасининг ички томонида мундарижа бор [2.62], деб ёзган, Ф. Ғанихўжаев, Муҳаммадамин ўғли Ҳасанмуродқори Лаффасий ёзиб қолдирган “Хива шоир ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари” номли тўплами диққатга сазовордир (ЎзССР ФА Шарқшунослик институти, қўлёзма, инв.№9494). Бу асар 1944 йилда хоразмлик халқ наққоши А.Болтаев томонидан кўчирилган. Лаффасий тазкирасида Мунис Хоразмийдан бошлаб 65 шоир ва адибнинг таржимаи ҳоли хронологик тарзда берилган, дейди. У. Хамроев ва У.Каримов эса, мазкур нусхада хивалик 51 шоирнинг таржимаи ҳоли ва уларнинг асарларидан намуналар берилган, деб ёзади. Бироқ, баъзи шоирларнинг номи икки мартадан такрорланганлиги туфайли шоирлар сони 51 ўрнига 53 деб ҳисобланган [4.77], дея, изоҳ беришган. Г. Исмоилова, Ҳасанмуродқори Лаффасийнинг “Хива шоир ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари”и тазкирасида Муҳаммад Раҳимхон ҳомийлигида яшаб ижод қилган шоирлардан 54 нафарининг номи келтирилади [3.6], деб ёзган.

Биз қўлёзмани ўқиб ўрганиш жараёнида шунга амин бўлдикки, унда 51та шоир ҳақида маълумот ва 31та шоирнинг намуна шеърлари мавжуд, мундарижа эса умуман берилмаган, шоирларнинг номлари тартиб рақамлар билан ёзиб қўйилган. Равнақийдан бошқа бирор бир шоир номи икки марта такрор ёзилмаган. Асарда 53та тартиб рақам мавжуд, бироқ 4-рақамда Равнақий деб ёзилган ва “Равнақий ҳам Хива шоирларидан бири эрди. Анинг адабиётларидин намуна топилмади”[5.5], деб ёзилган, 14-рақамда эса Равнақий ижодидан намуна берилган. 9-рақам умуман ёзилмасдан 10-рақамга ўтиб кетилган. Бу ҳолат, назаримизда, юқоридаги каби чалкашликларга сабаб бўлган.

№9494 инвентар рақамли нусхада шоирлар ҳақида маълумот ва намуна шеърлар берилиши билан бирга, асарнинг ёзилиш сабаби, асарни ёзишга ундаган инсон ҳақидаги фикрлари “Тазкираи шуаро”нинг бошқа қўлёзма нусхаларида йўқлиги ҳамда, бундан ташқари Сўфи ҳақидаги маълумотлар ҳам асарнинг бошқа нусхаларида берилмаганлиги билан аҳамиятлидир.

Ҳасанмурод Лаффасийнинг “Тазкираи шуаро” асари адабиётимизда номаълум бўлган, бироқ назмда баракали ижод қилган ижодкорлар билан таништиришда, XIX аср ҳамда XX аср бошлари Хоразм адабий муҳитини ўрганишда муҳим манба сифатида адабиётшунослик, матншунослик ва адабий манбашуносликда илмий тадқиқ этилиши лозим бўлган асарлардан бири эканлиги билан аҳамиятлидир. Асарнинг қўлёзма нусхаларини қиёсий ўрганиш эса олдимизга қўйилган мақсадлардан биридир.

Адабиётлар рўйхати:

2.Иброҳимова Э. ”Хива шоир ва адабиётчиларинг таржимаи ҳоллари”.Ўзбек тили ва адабиёти, № 6, Тошкент 1963,62-бет.

3.Исмоилова Г. “Чакмоқли орзулар ижодкорлари”. Тошкент, “Истиқлол нури” 2014, 6-бет.

4.Хамроев У., Каримов У. “Хива шоирлари тазкирасининг нусхалари”. Адабий мерос, № 4,Тошкент 1981, 77-бет

5.ЎзР ФА Шарқшунослик институти, қўлёзма инв, № 9494 нусха 1а, 5б, 34 а варақлар.